

Devlet İçin Genel Bir Kavram Olarak ΠΟΛΙΣ¹

Mogens Herman Hansen

Çevirenler:

Sultan Deniz Küçükler, Ankara Üniversitesi SBF,
e-posta: denizucekiz@gmail.com

Esra Yalazi, Ankara Üniversitesi DTCF, e-posta: eyalazi@yahoo.com

Günümüzde, çok sayıda siyasi toplum ya da şimdiki adıyla uluslararası toplumun üyeleri topluca ifade edilmek istendiğinde üç terim tercih edilir: “devletler”, “milletler” ve “ülkeler”. Bu üç kelimenin, genel terimler olarak kullanımlarının uzun bir geçmişi vardır; örneğin 1778-83'te yayımlanmış olan *Encyclopaedia Britannica*'nın² ikinci edisyonunun baş sayfasında geçen bu kelimeler halen kullanımdadırlar: Günümüzde uluslararası organizasyonların en büyüğü “Birleşmiş Milletler” olarak adlandırılmaktadır ve tüzüğünde yer alan üyeler devamlı olarak “devletler” olarak geçer.³ Ülke kelimesi ise örneğin bir Olimpik Antlaşma metninde, yarışmacıların milliyeti için kuralların belirtildiği bölümde bulunur.⁴ “Devlet”, “millet” ve “ülke” kelimeleri başlık olarak ya da genel terimler olarak kullanıldığında, ifadeleri münferit toplumlar için olandan daha geniş anlamlar içerir: Örneğin Birleşmiş Milletler'i oluşturan milletlerin hepsi kelimenin dar anlamıyla “millet” değildir ve tüm üyelerin devlet olup olmadıkları tartışılabilir. Ülke kelimesi ise, teknik bir terim olarak resmi kullanımdan çok gayri resmi kullanımda karşımıza çıkar.

I

Günümüzde devlet, millet ve ülke olarak adlandırılan kavramlar, Eski Yunan metinlerinde genel bir ifade ile nasıl karşılanıyordu? Klasik dönemde baskın olan devlet biçimi tartışmasız, *polis*'ti ve buna uygun olarak *polis*'in çoğul biçimi olan *poleis*, bir belgede ya da edebi bir metinde listelenmiş olan devletleri ifade eden bir başlık olarak sıklıkla kullanılmaktaydı. Örneğin Kariyalı hükümdar Tymnes'i⁵ ya da Leros'ta⁶ yaşayan Miletoslular gibi bölünmüş toplumları da içermesine rağmen Delos Deniz Birliği üyeleri toplu biçimde *poleis*⁷ olarak tanımlanmaktaydı. Benzer biçimde, Atina'nın İkinci Deniz Birliği üyeleri de Αθηναίων πόλεις αἶδε σύμμαχοι (Atinalılar'ın müttefiki olan *polis*'ler şunlardı) ifadesi altında listelenmişti.⁸ Ancak bu liste, dar anlamda kırk dört *polis*'in yanı sıra, üç hükümdarı, iki federasyonu ve bir bölünmüş toplumu da içermekteydi.⁹ Bir diğer örnek ise bir anlaşma metninden gelmektedir: Akhaialılar ve Arkadialıların federal yönetimlerine rağmen Atina, Elis, Phlius, Arkadialılar ve

Akhaialılar arasında yapılmış olan bu antlaşma metninde tarafların tümü *poleis* olarak ifade edilmektedir.¹⁰ Edebi açıdan ise, Peloponnesos Savaşı hakkındaki bilgilerini, sırasıyla Lakedaimonialıların ve Atinalıların müttefik *polis*'leri üzerine yaptığı gözlemlerini ortaya koyarak sunmaya başlayan Thukydides'den bahsetmek yeterli görünmektedir: πόλεις δὲ ἐκάτεροι τάσδε ἔχοντες ἐξυμμάχους ἐς τὸν πόλεμον καθίσταντο (*Savaşa girdiklerinde her iki tarafın müttefikleri olan polis'ler şunlardı* [Thuc.2.9.1]); ancak bu listede Boiotialılar, Lokrisliler ve Phokialılar gibi toplumlar, Megara, Ambrakia, Leukas ve Anaktorion gibi gerçek *polis*'lerle yan yana sıralanmışlardır.

Bu noktaya dek konu edilen tüm metinler Atina'ya aittir. Ancak Atina dışından olan kaynaklarda da aynı durum izlenir: Örneğin Herodotos, 8.43-8'te Salamis'te Yunanlıların tarafında savaşan gemileri sayar. Burada adı geçen bu toplumların, 8.42.1.'deki ἀπὸ πολλῶν πλεόνων (daha çok *polis*'ten) ile 8.49.1.'deki ἀπὸ τῶν εἰρημένων πολλῶν (bahsedilen *polis*'lerden) ifadeleri arasında sıkıştırıldığı görülür. Bundan başka, Apollon tapınağının tekrar inşasına katkıda bulunanların listelendiği, dördüncü yüzyıla ait bir Dolphoi yazıtında ödemelerin *polis*'ler ve özel kişiler tarafından yapıldığı kayıtlara geçmiştir: τάδε πόλεις καὶ ἰδιῶται ἐπαρξάντο ταῦτα τᾷ πυλαίαι (*Polis'ler ve özel şahıslar bunları ön kapıların onarımı için sundular* [CID II 4.1.14-5]). Anlatılan her iki durumda da *polis* olarak listelenmiş olan tüm toplumlar, gerçek anlamda *polis* olabilirler. Ancak başka belgeler, bu tür başlıklarda kullanılan *polis* teriminin daha geniş bir ifade içerdiğini göstermektedir: Örneğin Megalopolis ve Messenia ile ilgili 345/4 yılına ait bir Amphiktionik kararnamede tüm Amphiktionik elçilerin her birine kendi *polis*'ine geri bildirimde bulunmaları talimatı verilir.¹¹ Bu kararnamenin çıkarıldığı tarihlerde II. Philippos'un Amphiktionik konseyin üyelerinden biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kararnamede kullanılan *polis* kavramının, geniş anlamda Makedon ülkesine de işaret ettiği görülür. Bir diğer örnekte ise *polis* oldukları düşünülen Phalanna ve Ktimene'den gelen Dolopialı iki elçi (CID II 32.45) konseyde kendi *polis*'lerini değil, Dolopialıları temsil ederler. Yine, erken dördüncü yüzyıla tarihlenen bir Oropos yasasında, kehanete danışan her bir kimsenin kendi adını ve *polis*'inin adını *neokoros*'a kaydettirmesi gerektiği belirtilir.¹² Sonuç olarak, Atina'dan ya da Atina dışından gelen edebi kaynaklar ve epigrafik belgeler, πόλις'in başlıklarda ya da toplu nitelemelerde genel bir terim olarak kullanıldığını, çoğunlukla bildiğimiz anlamda *polis*'e işaret etse de zaman zaman farklı türde politik organizasyonları içerir biçimde de kullanıldığını göstermektedir.

II

Başlıklarda ya da devletlerin toplu olarak ifade edildiği durumlarda, tek başına

πόλεις ifadesi yerine πόλεις καὶ ἔθνη ifadesinin de kullanıldığı görülür.¹³ Konu için birkaç örnek yeterli olacaktır:

Sigeionlu Demastes (*FGrHist* 5) T1: γέγραφε ... ἔθνων κατάλογον καὶ πόλεων. (*Polis'lerin ve ethnos'ların listesini yazdı.*)

Hdt. 5.2.2: ἤλαυνε τὸν στρατὸν ὁ Μεγάβαζος διὰ τῆς Θρηίκης, πᾶσαν πόλιν καὶ πᾶν ἔθνος τῶν ταύτη οἰκημένων ἡμερούμενος βασιλεῖ· (*Megabazos, ordusunu Trakya içine sürdü, orada oturan bütün polis'leri ve ethnos'ları (büyük) kral adına egemenliği altına aldı.*)

Dialexeis 2.9: εἴμι δ' <ἐφ> ἄ ταὶ πόλιές τε αἰσχροῖ ἄγηνται καὶ τὰ ἔθνεα.

Pl. *Resp.* 348D: οἱ γε τελέως, ἔφη, οἷοί τε ἀδικεῖν, πόλεις τε καὶ ἔθνη δυνάμενοι ἀνθρώπων ὑφ' ἑαυτοὺς ποιεῖσθαι (*Bunlar haksızlık yapmada işi son noktaya kadar vardırabiliyor ve polis ve ethnos'ların insanlarına boğun eğdirebiliyorlarsa...*)

Xen. *An.* 7.1.33: προσέρχεται Κοιρατάδας Θηβαῖος, ὃς οὐ φεύγων τὴν Ἑλλάδα περιήει ἀλλὰ στρατηγιῶν καὶ ἐπαγγελλόμενος, εἴ τις ἢ πόλις ἢ ἔθνος στρατηγοῦ δέοιτο· (*Thebaili Koiratadas yaklaşıyordu. O, Atina'dan kaçtığı için değil ama komutanlık yapma arzusu taşıdığından ola ki bir polis'in ya da ethnos'un bir komutana ihtiyacı olursa diye, kendisini onlara önermek için ortalıkta dolaşıyordu.*)

Dem.18.271: πολλοὶ πολλὰ καὶ δεινὰ πεπόνθασι, μὴ μόνον κατ' ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ πόλεις ὄλαι καὶ ἔθνη ... (*Pek çoklarının başına çok sayıda fena işler geldi: sadece tek bir birey değil, tüm polis'ler ve ethnos'lar bu duruma maruz kaldı.*)

IG VII 4135.24-6: ἀνευενκεῖν δὲ τό δόγμα τοὺς ἱερομνήμονας ἐπὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη τὰ ἴδια, ὅπως εἰδῶσιν πάντες τὰ δεδογμένα τοῖς Ἀμφικτίοσις (C3s).¹⁴ (*Herkese Amphiktion'ların kararlarını öğretilsin diye tapınak arşiv bekçilerinin (hieromnemon'ların), kararı polis'ler, ethnos'lar ve özel şahıslar için ilan etmesine karar verildi.*)

Konu edilen türdeki genellemeler için kullanıldığında, πόλεις καὶ ἔθνη ifadesi tek başına πόλεις'in içerdiğinden daha kapsamlı bir ifade barındır ve böylece anlam vurgusu daha belirginleşir. Antik kaynaklarda *ethnos*, çoğunlukla *polis* ile karşıtlık içinde ve üç anlamda karşımıza çıkar: (a) Henüz *polis*'lere ayrılmamış, ancak *kata komas*¹⁵, yani dağılık köylerde yaşayan toplum anlamında, (b) *polis*'lere bölünmüş olsa da federasyon¹⁶ bünyesinde birleşmiş olan bir toplum anlamında ve (c) Pers imparatorluğu gibi geniş barbar ulus¹⁷ anlamında.

Başlıklarda ve genelleyci bir kullanıma ihtiyaç duyulduğunda ἔθνος kelimesinin πόλις'e eklenmesiyle, πόλις dar anlamda polis niteliği taşımayan toplumlari ifade etme zorunluluğundan kurtulur ve bu durumda, Yunanlıların gerçek anlamda polis olmadıklarını bildikleri her toplum ethnos'un üç anlamından (a-c) biriyle karşılanabilir. Dolayısıyla, genelleme içinde sunulan anlatımlarda ya da farklı türdeki toplum listelerinin başlıklarında πόλεις καὶ ἔθνη ifadesinin kullanılması kesinlikle yerinde oluyordu.

Yunanlıların pek çoğu, kendileri gibi, barbar toplumların da, kimisi polis'lerden oluşan ethnos'lar içinde yaşadıklarını düşünüyorlardı (Hdt. 7.96.2) ve buna göre; πόλεις καὶ ἔθνη ifadesi, olasılıkla, sadece tüm Yunan devletlerini değil, Pers imparatorluğunu oluşturan politik toplumları (Xen. An. 3.1.2) ya da yeryüzünde var olan tüm toplumları (Hdt. 7.8γ3) kapsar biçimde kullanılıyordu. Sadece Aristoteles (Arist. Pol. 1327b21-3; 1252b19-20 & 1285a17) Hellen polis'leri ile dünya üzerindeki (barbar) ethnos'lar arasında bir ayırım çekmişti ve onun bu yaklaşımında polis, Hellen dünyasının bir karakteristiği olarak belirlemekteydi.

III

Πόλεις ve πόλεις καὶ ἔθνη kullanımlarının yanı sıra, kaynaklarda nadiren karşılaşılsa da konu etmeye değecek birkaç benzer kullanım daha vardır.

Örneğin, πόλεις καὶ ἔθνη ifadesi yerine birkaç kez de olsa πόλεις καὶ χώραι kullanımına rastlanmıştır. Bu kullanımda χώρα, alışıldığı üzere kırsal ya da territory anlamında değil, nadir rastlanır biçimde ülke = devlet anlamında kullanılmıştır: Dem. 25. 11 ... Εὐνομίαν..., ἢ πάσας καὶ πόλεις καὶ χώρας σώζει. (Düzen tanrıçası ... bütün polis'leri ve khōra'ları korur) Arist. Pol. 1327a32-6: ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν ὀρώμεν πολλαῖς ὑπάρχοντα καὶ χώραις καὶ πόλεσιν ἐπίνεια καὶ λιμένας εὐφυῶς κείμενα πρὸς τὴν πόλιν ... φανερόν κτλ.¹⁸ (Ayrıca, şimdi bile pek çok khōra ve polis için liman ve iskelelerin polis açısından uygun yerlere kurmuş olduklarını görüyoruz).

Πόλεις καὶ ἔθνη ifadesi yerine en az bir durumda ἄστυ kelimesi, πόλις ile eş anlamlı olarak devlet anlamında kullanılmış, bu durumda ἔθνη ve ἄστυ birlikte, genelleme yapar biçimde «devletler» ifadesini vermişlerdir: νῦν δὲ πρὸς ζύμπαντάς τε ἡμᾶς Ἀθηναῖοι ἱκανοὶ καὶ κατὰ πόλιν ἔτι δυνατώτεροι, ὥστε εἰ μὴ καὶ ἄθροοι καὶ κατὰ ἔθνη καὶ ἕκαστον ἄστυ μᾶλλον γνῶμη ἀμυνόμεθα αὐτούς, δίχα γε ὄντας ἡμᾶς ἀπόνως χειρώσονται (Şimdi Atinalılar bizim hepimize karşı yetecek güçteler ve tek bir polis karşındaysa hatta daha da güçlüler. Dolayısıyla gerek bir bütün olarak gerek ethnos'lar olarak gerekse her bir astu olarak tek bir amaç için onlara karşı durmazsak, bölünmüş halde olan

bizi zahmetsizce ele geçirecekler. [Thuc.1.122.2]).

Monarşinin yeniden yaygın yönetim biçimi olarak belirlediği Hellenistik dönemde δυνασταί ya da βασιλεῖς kavramlarının da aynı bağlamda kullanıldığı oluyordu ve bu durumda “devletler” için yapılan genelleme ifadesi dörtlü sözcük grubundan oluşuyordu: ἔγραψεν δὲ καὶ πρὸς τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς δυνάστας καὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη (*Krallar, hükümdarlar, polis’ler ve ethnos’lar hakkında yazdı* [OGIS 229. 11, i.Ö. 246-26]¹⁹)

IV

Günümüzde genel ifadelerle devletler, milletler ya da ülkeler olarak kullanılan kavramların yerine, eski Yunanlıların kullandıkları iki kelime vardı; *polis* ve *ethnos*. Ancak, elbette bunlardan baskın ve genelleme olanı *polis*’ti. Öyle ki yukarıda I. kesimde gösterildiği gibi *polis*, çoğunlukla πόλεις καὶ ἔθνη ifadesi ile eş anlamlı olarak kullanılıyor, bunun aksine ἔθνος neredeyse hiçbir durumda πόλεις καὶ ἔθνη ifadesi ile eş anlamlı olarak kullanılmıyordu. Bu yönde değerlendirilebilecek eldeki tek bir kullanım, Atinalıların İ.Ö. 506 yılında önce Khalkidialılar ardından Boiotialılara karşı kazandıkları çifte zaferin anısına yazılan bir epigramda mevcuttur: ἔθνεα Βοιωτῶν καὶ Χαλκιδέων δαμάσαντες / παῖδες Ἀθηναίων ἔργμασιν ἐμ πολέμοι / δεσμοῖ ἐν ἀχνύεντι σιδερέοι ἔσβησαν ἠὲ ἄδρα / τὸν ἵππος δεκάτην Παλλάδι τάσδ’ ἔθεσαν (*Boiotialıların ve Khalkidialıların ethnos’u üstün gelince/ Atinalıların evlatları savaşta kahramanlıklarıyla çözülmeyen demir zincirle hubris’i yok ettiler/ Pallas Athena’ya on at adadılar.* [Meiggs- Lewis, *GHI* 15a-b]). Konu edilen dizelerde *ethnos* kavramı, bir *ethnos*’u (Boiotialılar) ve bir *polis*’i (Khalkis) kapsamaktadır. Ancak burada *ethnos*’un, *polis* ve *ethnos*’u birlikte ifade eden sıra dışı şiirsel kullanımı, *ethnos*’un *polis* gibi, πόλεις καὶ ἔθνη ifadesi ile genelleme yapan bir kavram olarak kullanılabilirliğini göstermek için yeterli değildir.

V

Günümüzde devlet, ulus ve ülke olarak adlandırılan kavramların eski Yunan metinlerinde nasıl karşılık bulduğuyla ilgili olarak sunulan araştırmaların ardından *polis* kavramına tekrar dönelim. Bu kavramın sıklıkla tüm devlet türlerini içeren genelleme bir terim olarak kullanılması ona zamanla yeni bir anlam katmıştır. *Polis* başlığı altında listelenen devletlerin pek çoğu kelimenin dar anlamıyla; yerleşimin merkezinde ya da kırsalında yaşayan yurttaşların, kendi kendilerini yönettikleri toplumlar, yani gerçek *polis*’ler olsalar bile bazıları, yukarıda belirtildiği gibi, *polis*’lerden oluşan federal devletlerdi, bazıları da bir hükümdarın (monarch) yönetimindeki halklardı. Üstelik kaynaklar, bu türden

devletlerin sadece gerçek *polis*'lerle birlikte listelendikleri zaman değil, münferit kullanımlarda da zaman zaman *polis* olarak geçtiklerini göstermektedir: Örneğin Pers imparatorluğu, hem Aiskhylos'un *Persler* adlı oyununda hem de Ksenophon'un *Cyropaedia* adlı eserinde *polis* olarak adlandırılmaktadır.²⁰

I. Dionysios'un egemenliği sırasında Sicilya'daki pek çok Hellen *polis*'i Syrakusai'a bağımlı idi ve Platon Yedinci Mektubunda Dionysios'un tüm Sicilya'yı tek bir *polis* haline getirdiğinden bahsetmekteydi.²¹

Aristoteles'e ya da onun öğrencilerinden birine ait olan *Thesalya Konfederasyonunun Anayasası* adlı eserde *polis*, tüm Thesalya devletini tanımlar biçimde kullanılmaktadır.²²

Dördüncü yüzyılın ortalarında Dodona'daki Zeus kehanetine danışan Khaonialılar, kendilerini *polis*²³ olarak adlandırmalarına rağmen, bu tarihlerde onların *kata komas*²⁴, yani köylere dağılmış vaziyette oturdukları bilinmektedir ve dolayısıyla *polis*'den çok *ethnos* oldukları söylenebilir.

Sunulan örnekler, antik kullanımda sadece gerçek *polis*'lerin değil tüm devlet oluşumlarının *polis* olarak adlandırılması gibi bir eğilimin olduğunu göstermektedir. Bilindiği üzere *polis*'in dört ayrı anlamı vardı; (kronolojik sıraya uygun olarak) (1) kale, (2) yerleşim merkezi/ çekirdeği, (3) yerleşimin merkez ve kırsalından oluşan bütün, (4) devlet. Yukarıda sunulan bilgiler çerçevesinde değerlendirildiğinde ise devlet anlamı iki alt kategoriye ayrılabilir: (4a) dar anlamda, yerleşimin merkezinde ya da kırsalında yaşayan yurttaşların kendi kendini yönettiği toplum; (4b) geniş anlamda, kabile devletleri (Khaonialılar ya da beşinci yüzyılda Aitolia), federasyonlar (Thesalya ya da Akarnania), *polis*'lerden oluşan imparatorluklar (Sicilya), milletler/uluslar (Makedonya) ve Pers İmparatorluğu da dahil olmak üzere her tür devlet. Kaynaklarda (4b) kapsamında çok az *polis* ile karşılaşılsa da bunlar, *polis*'in Klasik dönemde, günümüzdeki devletin karşılığı olarak genel bir terim haline geldiğini göstermekle kalmaz, aynı zamanda *polis*'in kendi kendini yöneten münferit politik toplumlar için özel bir kavram haline geldiğini de gösterir. *Polis*'in bu anlamı Hellenistik dönemde yükselişe geçer ve döneme ilişkin olarak Polybios'un Akhaia federasyonu üzerine söyledikleri bu kısa makalenin finali için uygun görünmektedir: καὶ νόμοις χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς καὶ σταθμοῖς καὶ μέτροις καὶ νομίμασι, πρὸς δὲ τούτοις ἄρχουσι, βουλευταῖς, δικασταῖς, τοῖς αὐτοῖς, καθόλου δὲ τούτῳ μόνῳ διαλλάττειν τοῦ μὴ μιᾶς πόλεως διάθεσιν ἔχειν σχεδὸν τὴν σύμπασαν Πελοπόννησον, τῷ μὴ τὸν αὐτὸν περίβολον ὑπάρχειν τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν, τᾶλλα δ' εἶναι καὶ κοινῇ καὶ κατὰ πόλεις ἐκάστοις ταῦτά καὶ παραπλήσια (*Aynı yasaları, aynı ağırlık birimlerini, aynı ölçü ve para biçimlerini kullanırlar*;

bunların yanı sıra yöneticileri, meclis üyeleri ve yargıçları da aynıdır. Bütün bir Peloponnesos sadece sakinlerinin oturdukları yerleşimleri kuşatan bir surları olmaması bakımından tek bir polis'ten müteşekkil olmaktan uzaktır. Ancak diğer bakımlardan her bir polis ortak ve benzerdir [Polyb. 2.37.11]].

Mogens Herman Hansen

Kopenhag Polis Merkezi

Sonnotlar

¹ Mogens Herman Hansen'e ait olan bu makale, *Yet More Studies in The Ancient Greek Polis* (Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1997) adlı kitapta "Πόλις as the Generic Term for State" başlığıyla, 9-16 sayfalar arasında yayımlanmıştır. Makale, yayınevi ve Mogens Herman Hansen'in izni ile İngilizce aslından Türkçe'ye çevrilmiştir. Orijinal makalede Eski Yunanca olarak bırakılan örnekler, Türkiye'deki okuyucu için yazarın izni ile, Eski Yunanca aslından Türkçe'ye tarafımızdan çevrilmiştir.

² "Encyclopaedia Britannica; ya da A Dictionary of Arts, Sciences, & c. ... Dünya üzerindeki tüm ülkelerin, kentlerin, başlıca dağların, denizlerin, nehirlerin vs. açıklamaları; Antik ve modern olmak üzere farklı imparatorluklara, krallıklara ve devletlere ilişkin genel bir tarih; ve her milletin önde gelen tarihi şahsiyetlerinin yaşamlarının derlemesi ..." "Cumhuriyet" anlamında "Devlet" için bkz. ör. Hobbes, Leviathan 4.45.365.

³ *Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Tüzüğü*, Bölüm 2, Madde 3: "Birleşmiş Milletlerin asil üyeleri, ... mevcut antlaşmayı imzalayan ve 10. maddeye uygun olarak bunu tasdik eden devletler olacaktır." Madde 4: "Birleşmiş Milletler üyeliği, mevcut antlaşma içerisindeki taahhütleri kabul eden barış yanlısı tüm diğer devletlere açıktır ..." Ayrıca bkz. *Rules of Procedure of the General Assembly* (New York 1985) kural 134 ve 135.

⁴ Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından yayımlanmış olan, 15 Haziran 1995 tarihli Olimpik Antlaşma, 46. Bölüm, 1. Kesim: "Olimpiyat oyunlarına katılan bir yarışmacının, NOC (Ulusal Olimpiyat Komiteleri) ülkelerinden birinin vatandaşı olması gerekir." 2. Kesim.: "Olimpiyat Oyunlarında bir yarışmacı ile temsil edilecek ülkenin tayini ile ilgili tüm anlaşmazlıklar, IOC (Uluslararası Olimpiyat Komitesi) yönetim kurulu tarafından karara bağlanır."

⁵ IG I³ 71. I. 1 13-14; 272. II. 79.

⁶ IG I³ 259. VI. 19-20.

⁷ IG I³ 34.7, 12, 14, 20-1, 23, 32, 45, 61, 64 ve W. Schuller'in listeleyip görüşlerini sunduğu diğer kaynaklar için bkz. W. Schuller, "Poleis im Ersten Attischen Seebund," *CPCActs* 2 (1995) 165-170.

⁸ IG I² 43.78, bkz. M. Dreher, "Poleis und Nicht Poleis in Zweiten Athenischen Seebund" *CPCActs* 2 (1995) 171-200.

⁹ Dreher (*supra* n.7) 174-81

¹⁰ IG II² 112.36 (İ.Ö. 362/1): [ἐὰν δέ τι ἄλλο δοκῆι ἀπάσαις ταῖς πόλεσι πρ[οσθεῖναι] *Bütün devletler açısından bir diğeri ile birleşmek uygunsuz*; 112.2-3: συμμαχία Ἀθηναίων καὶ Ἀρκαδίων καὶ Ἀχαιῶν καὶ Ἡλείων καὶ Φλειασίων (*Bu anlaşma Atinalılar, Arkadialılar, Akhaialılar, Elisliler ve Phlioslular arasında yapılmıştır*).

¹¹ *Syll.*³ 224.6-7: [ὅτι] περὶ μὲν τῆς Ἀμφικτυονείας ἐπανενεγκόντες] εἰς τὰς πόλεις ἕκαστοι βουλευσονται ... (*Her bir elçinin Amphiktionia'da konuşulanları kendi polis'ine aktarması konusunda müzakereye varılır*)

¹² *GRBS* 22 (1981) 49, 39-43: τὸ ὄνομα τοῦ ἐγκαθεύδοντος ὅταν ἐμβάλλει τὸ ἀργύριον γράφεισθαι τὸν νεωκόρον καὶ αὐτοῦ καὶ τῆς πόλεος καὶ ἐκτιθεῖν ἐν τοῖ ἱεροῖ γράφοντα ἐν πετεῦροι <τ>οῖ βουλομένοι. (*Tarınak bekçisi denilen neokoros, bir kimse tarınağa başışta bulunduğunda, bu başışta bulunup tarınakta uyuyan kişinin kendisinin ve polis'inin adını yazarak kaydeder ve yardımda bulunan kişiyi kontrol etmek için kutsal tablete adını yazarak ilan eder.*) Bu yasa, başlangıçta geç beşinci yüzyıla tarihlenmişken şimdi erken dördüncü yüzyıla tarihlendirilmektedir. Konu ile ilgili olarak bkz. *Chiron* 22, Knoepfler (1992) 452 no. 78. Yasa, bire bir yorumlandığında kehanete sadece polis yurttaşı olan Yunanlıların danışabileceği söylenebilir. Ancak, üçüncü yüzyıla ait bir belgede iki polis ethnikon'unun (Καρυστία, Κορίνθιος) yanında iki de bölgesel ethnikon'un (Αἰτωλός ve Ἀκαρνάν) kaydedildiği görülmektedir. (*IG VII* 303. 60-5). Erken üçüncü yüzyıla ait bir azat belgesinde ise Μόσχος Μοσχίωνος Ἰουδαῖος tarafından kehanete danışıldığı kayıtlara geçmiştir. (*SEG* 15 293.10). Klasik dönem yasalarının halen yürürlükte olduğu göz önünde bulundurulduğunda, τὸ ὄνομα ... τῆς πόλεος (polis'in .. adı) ifadesinin dar anlamda sadece polis ethnikon'larını değil, başka türde ethnikon'ları ve hatta Yunan olmayanların ethnikon'larını da kapsadığı sonucuna varılır.

¹³ Bkz. A. Giovanni, *Untersuchungen über die Natur und die Anfänge der bundesstaatlichen Sympolitie in Griechenland* (Göttingen 1971) 14-6; M. Sakellariou, *The Polis State- Definition end Origin* (Athens 1989) 163-72.

¹⁴ Diğer örnekler: Hdt. 6.27.1; 7.8y3; 8.108.3; Theopomp. (*FGrHist* 115) fr. 263a; Isoc. 4.70; Aeschin.3.110; Din. 1.76; Xen. *Mem.* 1.4.16; *Symp.* 4.47; *An.* 3.1.2; *Cyr.* 8.1.11; 8.6.23; 8.8.2-3; Pl. *Leg.*697D; *Arist. Pol.* 1252b19; 1261a28; 1284a38-41; 1285b30; 1326b2-5; 1327b21-3; *Rhet.* 1360b31; *IG IV*².1 68.77, Epidauros İ.Ö.302/1; *F. Delphes* 3.2 69.43 (C2s); *Syll.*³ 557.31 (İ.Ö. 207/6).

¹⁵ Arist. *Pol.* 1261a28: διοίσει δὲ τῷ τοιούτῳ καὶ πόλις ἔθνους, ὅταν μὴ κατὰ κώμας ὧσι κεχωρισμένοι τὸ πλῆθος, ἀλλ' οἷον Ἀρκάδες. (*Nüfusun köylerdeki gibi dağılık olduğu durumlarda değil, Arkadialıların örneğinde olduğu gibi bir yerde toplandığı durumlarda da bir polis ile bir ethnos arasında fark olacaktır.*) Bu anlatımda, “Arkadialıların örneğinde olduğu gibi” ifadesi bildiğimiz bir konu iken cümlelerin geri kalanından Aristoteles’in *ethnos*’u bölge ya da daha ziyade dağılık biçimde, *kome*’lerde yaşayan bir ulus olarak ele aldığı anlaşılır. Krş. Thuc. 3. 94.4: τὸ γὰρ ἔθνος μέγα μὲν εἶναι τὸ τῶν Αἰτωλῶν καὶ μάχιμον, οἰκοῦν δὲ κατὰ κώμας ἀτειχίστους, καὶ ταύτας διὰ πολλοῦ. (*Aitolialıların ethnos’u büyük ve savaşçı olmasına rağmen, bunlar surla çevrili olmayan ve birbirinden uzak mesafedeki köylerde otururlar.*)

¹⁶ *Hell. Oxy.* 19.2: εἶχεν δὲ τὰ πράγματα τότε κα[τὰ τὴν] Βοιωτίαν οὕτως ἦσαν καθεστηκυῖαι βουλαὶ [τό] τε τέττα[ρες] παρ’ ἐκάστη τῶν πόλεων ... (*O zaman Boiotia’da yönetim şöyleydi: polis’lerin her birinde 4 meclis oluşturulmuştu...*) 4: τὸ μὲν οὖν ἔθνος ὅλον οὕτως ἐπολιτεύετο, ... (*Tüm ethnos bu şekilde yönetiliyordu ...*)

¹⁷ Arist. *Pol.* 1284a38-41: τὸ δ’ αὐτὸ καὶ περὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη ποιοῦσιν οἱ κύριοι τῆς δυνάμεως, οἷον Ἀθηναῖοι μὲν ... ὁ δὲ Περσῶν βασιλεὺς ... (*Gücü ele geçirenler, polis’ler ve ethnos’lar ile ilgili olarak yine aynı şeyi yaptılar; örneğin Atinalılar .. Pers kralı ise...*)1327b20-3: σχεδὸν δὴ κατανοήσειεν ἂν τις τοῦτό γε, βλέψας ἐπὶ τε τὰς πόλεις τὰς εὐδοκίμουσας τῶν Ἑλλήνων καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ὡς διείληπται τοῖς ἔθνεσιν. (*Hellenlerin saygın polis’lerine bakan ve yerleşilmiş tüm dünyanın nasıl da ethnos’lara bölündüğünü gören biri, bunu hemen hemen anlayabilir.*)

¹⁸ Ayrıca bkz.Thuc. 8.37.2.

¹⁹ Diod. 19.57.3: τὰ τ’ ἔθνη καὶ πόλεις καὶ δυνάστας προσεκαλεῖτο εἰς συμμαχίαν (*Ethnos*)ları, polis’leri ve hükümdarları ittifak için yardıma çağırırdı.) (İ.Ö. 314); *Syll.*³ 590.11 (ca. İ.Ö. 196); *I. Magnesia* 16.31= *Syll.*³ 557 = SEG 32 1147, krş. M. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Hellenistic World* (Oxford 1953) III 1439 n. 277.

²⁰ Aesch. *Pers.* 213, 511-2- her iki pasajda da ozan, konuya bir Yunanlı olarak kendi bakış açısıyla yaklaşmış ve Pers savaşlarını sanki iki polis arasında geçen bir savaş gibi sunmuştur; Xen. *Cyr.* 1.3.18; 1.4.25; 1.5.7. Bkz. Sakellariou (*supra* n. 12) 172-3.

²¹ Pl. *Ep.* VII 332C: Διονύσιος δὲ εἰς μίαν πόλιν ἀθροίσας πᾶσαν Σικελίαν, ὑπὸ σοφίας πιστεύων οὐδενί, μόγις ἐσώθη - (*Dionysios bütün Sicilya’yi tek bir polis olarak birleştirdi; zekâsı yüzünden kimseye güvenmediğinden zar zor ayakta kaldı*). *Syrakusai gerçek anlamda bir polis’ti ve genişleyerek tüm Sicilya’ya egemen olmuştu. Tıpkı bunun gibi gerçek bir polis olan Sparta da tüm Lakonia ve Messenia’ya egemen olmuştu.*

²² Arist. fr. 498, Rose= Schol. Vat. ad Eurip. *Rhes.*307: ... καθάπερ φησὶν Ἀριστοτέλης ἐν Θεσσαλῶν πολιτείᾳ γράφων οὕτως “διελῶν δὲ τὴν πόλιν Ἀλεῦας ἔταξε κατὰ τὸν κλῆρον παρέχειν ἐκάστους, ἵππέας μὲν τεσσαράκοντα, ὀπλίτας δὲ ὀγδοήκοντα ... (*Aristoteles’in Teselyalıların Anayasası’nda yazarken söylediğine göre; Teselya kralı*

*Aleuas, polis'i parçalara ayırarak, her birinin arazisine göre (kleros) kırk süvari, seksen hoplit tedarik etmesini buyurmuştu..). Burada geçen τὴν πόλιν kullanımını Rose τὰς πόλεις olarak değiştirmiştir. Gigon (fr. 504.1) tekste herhangi bir sorun olduğuna işaret etmeden πολιτείαν olarak kullanmıştır. Bkz. J.A.O Larsen, *Greek Federal States (Oxford 1968) 17. Krş. IG II² 96, bir polis (Kerkyra) ve iki federasyon (Akarnania ve Kephallenia) arasında yapılmış olan bu anlaşma metninde taraflar poleis olarak geçer. Krş. Dreher (supra n.7) 179-81.**

²³ SEG 15 397: ἀγαθὰ τύχα. -αἰτεῖται ἅ πόλις ἅ τῶν Χαόνων τὸν Δια τὸν Νᾶον καὶ τὰν Διώναν ἀνελεῖν εἰ λώιον καὶ ἄμεινον συμφορώτερον ἔστι τὸν ναὸν τᾶς Ἀθάνας τᾶς Πολιάδος ἀγχωρίζαντας ποεῖν. (Uğurlu olsun. Khaonialıların polis'i Zeus ve Dione'nin tapınağına danışarak, eğer daha cazip, daha iyi ve daha elverişli bir yer varsa, Athena Polias'ın tapınağının yerini değiştirmek için Zeus ve Dione'nin kehanette bulunmasını dilediler.) Khaonialıların kendilerini polis olarak tanımlamaları olasılıkla kehanete danıştıkları konunun Athena Polias tapınağı ile ilgili olmasından ileri gelir.

²⁴ Ps. Skylax 28: οἰκοῦσι δὲ κατὰ κόμας οἱ Χάονες. (Khaonialılar köylere dağılmış vaziyette yaşarlar.)

Kısaltmalar Listesi

Aesch. Pers. = Aeschines Persae

Arist. Pol. = Aristotle, *Politica*

Rh.= *Rhetorica*

CID II= CID= Corpus des inscriptions de Delphes 3 Bde., 1977-92

CPCActs 2= M.H. Hansen (ed.), Sources for The Ancient Greek City-State. Acts of the Copenhagen Polis centre 2. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, Historisk-filozofiske Meddelelser 72 (Copenhagen 1996)

Dem.= Demosthenes

Din.= Dinarchus

Diod.= Diodorus Siculus

FGrHist= FGrH= F. Jacoby, *Fragmente der griechischen Historiker* (1923-)

Hell. Oxy.= *Hellenica Oxyrhynchia*

GRBS 22= GRBS= *Greek, Roman and Byzantine Studies*

IG I³= IG=Inscriptiones Graecae (1873-)

IG I³= *Inscriptiones Graecae I: Inscriptiones Atticae Euclidis anno anteriores*. 3rd edn. Berlin 1981, 1994. Fasc. 1, ed. David Lewis, *Decreta et tabulae magistratum* (nos. 1-500); fasc. 2, ed. David Lewis and Lilian Jeffery, *Dedicaciones. Catalogi. Termini. Tituli sepulcrales. Varia. Tituli Attici extra Atticam reperti. Addenda* (nos. 501-1517)

IG VII= *Inscriptiones Graecae, VII. Inscriptiones Megaridis, Oropiae, Boeotiae*, ed. Wilhelm Dittenberger. Berlin 1892.

IG IV², 1= *Inscriptiones Graecae, IV. Inscriptiones Argolidis*. 2nd edn. Fasc. 1, *Inscriptiones Epidauri*, ed. Friedrich Hiller von Gaertringen.

Isoc.= Isocrates

Meiggs- Lewis, *GHI* = A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century BC, Revised Edition Paperback – 2 Nov 1989 by Russell Meiggs (Editor), David Lewis (Editor)

Pl. *Ep.*= Plato, *Epistulae*

Pl. *Resp.*= Plato, *Respublica*

Pl. *Leg.*= Plato, *Leges*

Ps. Scylax= Pseudo Scylax

SEG 15= *SEG= Supplementum epigraphicum Graecum* (1923-)

*Syll.*³= W. Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, 3rd edn. (1915-24)

Theopomp.= Theopompus Historicus

Thuc.= Thucydides

Xen. *An.*= Xenophon, *Anabasis*

Cyr.= *Cyropaedia*

Mem.= *Memorabilia*

Symp.= *Symposium*